

ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΩΝ «ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ» ΣΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ: ΜΕΘΟΔΙΚΗ  
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ<sup>1</sup>

Η παρούσα ανακοίνωση είναι προϊόν μίας προπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, της οποίας στόχος υπήρξε η καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου του τμήματος των εξωτερικών ειδήσεων στη *Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος*. Για εμάς, που σήμερα έχουμε καθημερινά πρόσβαση σε πληθώρα πηγών, που αφορούν τη διεθνή ειδησεογραφία, μπορεί να θεωρείται αυτονόητη η ύπαρξη μερικών σελίδων αφιερωμένων σε γεγονότα πολύ μακριά από τη χώρα μας, τα οποία μπορεί να μας επηρεάζουν άμεσα, έμμεσα ή ακόμη και καθόλου. Αυτό αναπόφευκτα θα οδηγήσει κάποιους στο ερώτημα: γιατί να εξετάσει κανείς τα «Εξωτερικά»; Προσωπικά, σκέφτομαι δύο απαντήσεις.

Αρχικά, είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι η εμφάνιση των ελληνικών επαναστατικών εφημερίδων συμπίπτει με τη ραγδαία ανάπτυξη και ωρίμανση του Τύπου κατά το 19<sup>ο</sup> αιώνα. Το τμήμα των εξωτερικών είναι μία από τις όψεις της ύλης της εφημερίδας. Αν και σε πρώιμη μορφή, δεν παύει να είναι παρόν και σε συμφωνία με τις πρακτικές των μεγάλων ευρωπαϊκών εφημερίδων. Παράλληλα, πρόκειται για μία από τις όψεις της ελληνικής επανάστασης, που εμφανίζεται ως γνώρισμα και των τεσσάρων εφημερίδων της περιόδου. Η ανάλυση του περιεχομένου των κειμένων εξωτερικού ενδιαφέροντος στη *Γενική Εφημερίδα* πιστεύω πως προδίδει μία ευρύτερη αντίληψη του κόσμου, πέρα από το τοπικό και το εθνικό.

Όπως ανέφερα πρωτότερα, εξωτερικές ειδήσεις συναντάμε σε όλες τις επαναστατικές εφημερίδες. Έτσι, ανακύπτει ένα δεύτερο εύλογο ερώτημα: γιατί η *Γενική* και όχι τα *Ελληνικά Χρονικά*, ο *Φίλος του Νόμου* ή η *Εφημερίδα των Αθηνών*; Με βάση το έργο της Αικατερίνης Κουμαριανού, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι η *Γενική Εφημερίδα* διέθετε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που την καθιστούν το ελληνικό έντυπο, που ακολουθεί στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Ταυτόχρονα, η *Γενική* δεν είναι μία οποιαδήποτε εφημερίδα, αλλά η επίσημη εφημερίδα της διοικήσεως, η διαχείριση της οποίας ανατέθηκε σε μία από τις πιο έμπειρες φυσιογνωμίες της πρώιμης ελληνικής δημοσιογραφίας, τον Θεόκλητο Φαρμακίδη. Ο Φαρμακίδης, εκτός από εμποτισμένος με το ευρωπαϊκό

---

<sup>1</sup> Όπως παρουσιάστηκε την Παρασκευή, 9 Οκτωβρίου 2015, στα πλαίσια του 31<sup>ου</sup> χρόνου των Σεμιναρίων της Ερμούπολης (Αθήνα).

διαφωτιστικό πνεύμα και την αντίστοιχη παιδεία, είχε μεγάλη πείρα στην οργάνωση και το συντονισμό των δραστηριοτήτων ενός εντύπου με ευρωπαϊκές προδιαγραφές. Υπήρξε διευθυντής στο φιλολογικό περιοδικό Ερμής ο Λόγιος από το 1816, ενώ ήταν από τους πρώτους που επιχείρησαν την κυκλοφορία της πρώτης ελληνικής εφημερίδας. Η Σάλπιγξ Ελληνική, που εξέδωσε το πρώτο της φύλλο το 1821 ήταν βραχύβια, αλλά ήταν ένας σημαντικός σταθμός για την καριέρα του Φαρμακίδη στη δημοσιογραφία και για την ανάδυση του πρώιμου ελληνικού Τύπου. Η συμβολή του στη διαμόρφωση του περιεχομένου και της μορφολογίας έχει κριθεί καθοριστική και στο αρχικό κείμενο γίνεται εκτεταμένη αναφορά στο ζήτημα, αλλά ο χρόνος δεν επιτρέπει περαιτέρω ανάλυση αυτή τη φορά.

Πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή της θεματολογίας, βοηθά το να ορίσουμε τι θεωρείται εξωτερικό την περίοδο που οι Έλληνες ακόμη πολεμούν για την ανεξαρτησία τους. Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι σε αυτό το τμήμα ανήκαν όλες οι ειδήσεις που δεν προέρχονταν από ελληνικό έδαφος. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε ότι ήδη εκείνη την περίοδο έχει ξεκινήσει η συγκρότηση μίας έννοιας της επικράτειας από τη σκοπιά της οποίας, όπως είναι φυσικό, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετωπίζεται ως «εξωτερικό». Κατ' επέκταση, οι οθωμανικές ειδήσεις είναι εξωτερικές ειδήσεις.

Το τμήμα των εξωτερικών περιλαμβάνει ειδήσεις, οι οποίες μπορούν να ενταχθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Την πρώτη κατηγορία αποτελούν ειδησεογραφικά άρθρα για εξωτερικά γεγονότα, τα οποία ωστόσο σχετίζονται και επηρεάζουν την πιθανή έκβαση των ελληνικών υποθέσεων. Αναμενόμενα, οι ειδήσεις που αφορούν τα ελληνικά πράγματα τοποθετούνται πάντα στο επίκεντρο της ενημέρωσης. Διπλωματικές επαφές, που μπορούν να αποβούν συμφέρουσες για τους επαναστατημένους Έλληνες ή συμβάντα ένδειξης επικοινωνίας και πιθανής συνεργασίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις εμφανίζονται σχεδόν σε κάθε φύλλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συχνή ενημέρωση για το ταξίδι του πρώτου δούκα του Γουέλγκτον, Άρθουρ Γουέλσλι στην Πετρούπολη, ώστε να επιλυθεί η διαμάχη μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Γενική Εφημερίδα ενημερώνει τους αναγνώστες της στο φύλλο της 10ης Μαρτίου 1826 αρ. 44, ότι ο δούκας αναχώρησε για την Πετρούπολη, σημειώνοντας ως πηγή της την βρετανική εφημερίδα The Times. Το σχετικό κείμενο αναφέρει ότι το ταξίδι πιθανώς να συνδέεται με τα ελληνικά πράγματα και την ανάμειξη των ξένων δυνάμεων σε αυτά. Η έκβαση των διαπραγματεύσεων παρακολουθείται στενά μέσω της στήλης των

εξωτερικών. Δύο μήνες αργότερα, στο φύλλο αρ. 59 της 22ας Μαΐου του ίδιου έτους, η Γενική Εφημερίδα αναδημοσιεύει κείμενο από την Εφημερίδα της Λοζάνης, όπου γράφεται ότι ο Δούκας του Γουέλιγκτον και οι πρέσβεις της Γαλλίας, της Αυστρίας και της Πρωσίας εξακολουθούν τις συνομιλίες με τον υπουργό εξωτερικών υποθέσεων Νεσελρόντ με στόχο να παύσει ο πόλεμος στην Πελοπόννησο μέσω συμβιβασμού. Εν γένει, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της τουρκικής, της βρετανικής και της ρωσικής διπλωματίας, αντιμετωπίζονται ως καθοριστικές για τις επικείμενες αποφάσεις σχετικά με το μέλλον του αιτήματος της συγκρότησης ενός ελληνικού κράτους.

Ταυτόχρονα, διαπιστώνεται ότι τα πρόσωπα πίσω από τις σελίδες της *Γενικής* επιχειρούν να ερμηνεύσουν τα γεγονότα της διεθνούς ειδησεογραφίας ακόμα και εάν δε διαφαίνεται ευθεία σύνδεση με την κατάσταση του ελληνικού αγώνα. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο θάνατος του βασιλιά της Βαυαρίας, τον οποίο ανήγγειλε «με λύπη» η εφημερίδα, αφού ο εν λόγω ηγέτης ήταν φιλέλληνας. Σε σχόλιο του συντάκτη, που ακολουθεί σε υποσημείωση, αναφέρεται ότι ο νέος άρχοντας είναι εξίσου φιλέλληνας, διαμορφώνοντας κατά αυτό τον τρόπο μία θετική εικόνα στους αναγνώστες του. Μεγάλος όγκος πληροφοριών για την οθωμανική πλευρά αφορά ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και κυρίως τις διαπραγματεύσεις μεταξύ της Υψηλής Πύλης και των Ρώσων και Βρετανών απεσταλμένων στην Οθωμανική Πόρτα. Ελάχιστες ειδήσεις δημοσιεύονται σχετικά με καθημερινά συμβάντα, εγκλήματα ή άλλα γεγονότα στην άλλη πλευρά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Μία δεύτερη ειδησεογραφική κατηγορία στο τμήμα των εξωτερικών μπορούμε να συγκροτήσουμε σχετικά με την παρακολούθηση της φιλελληνικής δραστηριότητας. Η *Γενική Εφημερίδα* καταγράφει την προθυμία ορισμένων ευρωπαϊκών κοινωνιών να ενισχύσουν τους Έλληνες, ενώ γίνονται αναφορές σε διάφορα κοιμητήρια και φιλανθρωπικές εταιρείες με φιλελληνικό προσανατολισμό. Γαλλία, Πρωσία, Σουηδία, Μεγάλη Βρετανία είναι μερικές από τις περιοχές που εμφανίζονται. Η Γενική Εφημερίδα ενημέρωνε για τα χρηματικά ποσά που προσέφεραν οι φιλέλληνες Ευρωπαίοι, ώστε να αγοραστούν εκτός από ρούχα, τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης, και τα απαραίτητα για τον αγώνα της απελευθέρωσης όπλα. Αντλώντας από τη γαλλική *Le Constitutionnel*, η Γενική αναφέρει ότι «τα έσοδα της φιλανθρωπικής εταιρείας έφθασαν....τον Νοέμβρη τα 22.878 φράγκα». Σε άλλο σημείο, γράφεται, ότι η συλλογή χρημάτων που έγινε υπέρ των Ελλήνων στη Στοκχόλμη έφτασε τα 500

χιλιάδες τάλιρα σε ένα εξάμηνο και ότι πολλοί φιλέλληνες υποσχέθηκαν να δεχθούν και να αναθρέψουν όσα παιδιά των Ελλήνων ήταν αιχμάλωτα και μπορούσαν να εξαγοραστούν και να σταλούν στη Σουηδία.

Ως τρίτη και τελευταία θεματική κατηγορία, μπορούμε να ορίσουμε το σύνολο των κειμένων που αφορούν διεθνείς, κυρίως πολιτικές, εξελίξεις, οι οποίες κρίνονται άξιες λόγου ακόμη και εάν δεν έχουν καμία σύνδεση με την επαναστατική πραγματικότητα των Ελλήνων. Τέτοιες ειδήσεις τυχαίνει να μονοπωλούν για αρκετά διαδοχικά φύλλα το τμήμα των εξωτερικών, οδηγώντας σε μία παροδική μονοθεματικότητα. Βέβαια, εδώ μπορούν να τοποθετηθούν και όλες οι επαναστατικές ειδήσεις από άλλες πλευρές του κόσμου. Παράδειγμα αποτελεί η αναφορά στην ανεξαρτητοποίηση του Αγίου Δομίνικου, η οποία αναγνωρίστηκε από τη Γαλλία. Στη *Γενική* περιγράφεται ότι η γαλλική αυτοκρατορία παραιτήθηκε από τα δικαιώματά της στην περιοχή, αποδεχόμενη την αυτονομία της σημερινής Δομινικανής Δημοκρατίας, αφού αυτή κατακτήθηκε με τα όπλα. Σε σχέση με τη μονοθεματικότητα ορισμένων περιόδων, παραθέτω ως παράδειγμα τη δημοσιογραφική κάλυψη του θανάτου του τσάρου Αλέξανδρου Α' της Ρωσίας στις 19 Νοεμβρίου του 1825 και το ζήτημα διαδοχής που δημιουργήθηκε, με αποτέλεσμα να αναλάβει το αξίωμα ο Νικόλαος ο Α' και όχι ο αδερφός του Κωνσταντίνος. Οι εξελίξεις παρακολουθούνται ανελλιπώς με πληθώρα αναφορών σε επιστολές μεταξύ των μελών της τσαρικής οικογένειας, ενώ η κορύφωση της κάλυψης ορίζεται από την αποκάλυψη της πολυετούς ύπαρξης της συνομοσίας των Δεκεμβριστών.

Ένα ακόμη συμβάν, που προσέλκυσε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον της *Γενικής Εφημερίδας* χωρίς αυτό να συνδέεται άμεσα με τα ελληνικά πράγματα, ήταν η σύγκρουση μεταξύ Ισπανίας και Πορτογαλίας με αφορμή το θάνατο του Πορτογάλου βασιλιά. Το εν λόγω ζήτημα καλύπτεται εκτενώς τους λίγους μήνες πριν από την αποχώρηση του Φαρμακίδη από τη θέση του συντάκτη. Εκτός από γεγονότα, δημοσιεύονται κείμενα γνώμης από ξένες εφημερίδες. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και ένα άρθρο περί εξωτερικής πολιτικής, που αναδημοσιεύεται από την αγγλική εφημερίδα *The Sun* και το οποίο τιτλοφορείται «Η Ισπανία και η Πορτογαλία».

Οι πηγές από τις οποίες αντλεί η *Γενική Εφημερίδα* είναι ποικίλες και ανάλογες με τις δυνατότητες που παρείχαν τα μέσα επικοινωνίας της εποχής, δεδομένης της ανυπαρξίας ειδησεογραφικών πρακτορείων. Πολλές ειδήσεις φαίνεται πως

καταφθάνουν μέσω των πλοίων και των επιβατών τους. Συχνά στα ειδησεογραφικά κείμενα συναντάται η φράση «έφθασαν πλοία από...», υποδηλώνοντας κατά αυτό τον τρόπο την προέλευση της είδησης. Επίσης, πηγή πληροφόρησης συνιστούσαν τα γράμματα από την Ελλάδα ή από το εξωτερικό. «Εκ Σύρας γράφουσι ότι...» ή «Απόσπασμα γράμματος ιδιαιτέρου..» είναι οι ενδείξεις που χρησιμοποιούνται συχνά. Η βασική και σταθερή πηγή πληροφόρησης της *Γενικής* μπορούν με βεβαιότητα να θεωρηθούν οι ξένες εφημερίδες, από τις οποίες αναδημοσιεύονταν μεταφρασμένα ή ανασκευασμένα άρθρα.

Στη *Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος* εμφανίζονται κατά την περίοδο υπό εξέταση (1825- Ιούνιος 1827) συνολικά 46 τίτλοι ξένων εφημερίδων, ενώ έχουν εντοπισθεί ορισμένες αναφορές σε άγνωστες εφημερίδες του εξωτερικού, οι οποίες έχουν κατηγοριοποιηθεί σε εννέα ενδεικτικές ομάδες, εφόσον δε φέρουν όνομα, αλλά μόνο προσδιορισμό προέλευσης. Οι συνήθεις γλώσσες που χρησιμοποιούνται από τα ξένα έντυπα που αξιοποιεί η *Γενική*, είναι η γαλλική, η αγγλική, η ιταλική και η γερμανική κατά αριθμητική σειρά. Έχει καταγραφεί μία μοναδική ισπανόφωνη εφημερίδα, η *Diario Oficial El Peruano*, η επίσημη εφημερίδα του Περού, η οποία εκδίδεται στη Λατινική Αμερική του Bolivar.

Η αριθμητική υπεροχή των γαλλόφωνων εφημερίδων είναι ξεκάθαρη. Η επιλογή αυτή ίσως σχετίζεται με την πιθανότητα μίας μεγαλύτερης προσβασιμότητας σε αυτές ή ακόμη μπορεί να αποτελεί και μία επιλογή λόγω της φιλελληνικής στάσης των περισσότερων εξ αυτών. Η προτίμηση στα γαλλικά έντυπα αποδεικνύεται από το μεγάλο αριθμό αναφορών στο όνομα τους ως πηγή. Πρώτη σε αναφορές είναι η *Le Constitutionnel* με 41 άμεσες και 2 έμμεσες. Ως έμμεσες αναφορές ορίζονται εκείνες οι καταγραφές, που αναφέρονται μέσα στο μεταφρασμένο ή ανασκευασμένο κείμενο μέσω άλλων ξένων εφημερίδων με αποτέλεσμα να αποτελούν την αρχική πηγή της εκάστοτε είδησης. Καθημερινή πολιτική και λογοτεχνική εφημερίδα, η *Constitutionnel* ιδρύθηκε στο Παρίσι τον Οκτώβρη του 1815 από τον Ζοζέφ Φουσέ με το αρχικό τίτλο, ο Ανεξάρτητος (L' Independent). Η *Le Constitutionnel* αποτέλεσε τη φωνή των φιλελεύθερων, των βοναπαρτιστών και των επικριτών της εκκλησίας. Την *Le Constitutionnel* ακολουθεί σε αναφορές η, επίσης γαλλική, *L'Etoile*, για την οποία, ωστόσο δεν έχουν εντοπισθεί πληροφορίες. Ο «*Αστήρ*», όπως μεταφράζεται ελεύθερα το όνομα στις σελίδες της *Γενικής*, έχει 31 άμεσες αναφορές και καμία έμμεση, γεγονός που δημιουργεί την αίσθηση μίας συστηματικής παρακολούθησης

του συγκεκριμένου εντύπου και για αυτό η έλλειψη πληροφοριών είναι πιο βασανιστική. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις σελίδες της *Γενικής Εφημερίδας* γίνεται χρήση και μίας από τις εγκυρότερες εφημερίδες της περιόδου, των *Times* του Λονδίνου. Μάλιστα έχει εντοπισθεί ο χαρακτηρισμός «αρχιεφημερίδα της Ευρώπης» για το συγκεκριμένο έντυπο. Η φράση και η επιλογή των *Times* σε ικανό αριθμό περιπτώσεων μας βοηθά να αντιληφθούμε ότι η *Γενική Εφημερίδα* αναδημοσίευε με στόχο την καλύτερη δυνατή ενημέρωση και την ευρύτερη δυνατή πληροφόρηση.

Ολοκληρώνοντας αυτή τη σύντομη παρουσίαση, θεωρώ ότι το σημείο που πρέπει να αναδειχθεί και να κρατηθεί στη μνήμη μας περισσότερο είναι η εξωστρέφεια της *Γενικής Εφημερίδας*. Το εν λόγω επαναστατικό έντυπο μας προσφέρει τη δυνατότητα να σκιαγραφήσουμε στο μυαλό μας έναν διαφορετικό επαναστατικό κόσμο, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με τις συνήθεις αναπαραστάσεις μίας οπισθοδρομικότητας. Ο κόσμος των επαναστατημένων Ελλήνων ήταν ένα μοντέρνο περιβάλλον, που δε στερείτο οικειότητας με τις ευρωπαϊκές πρακτικές. Τελικά, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο αγώνας για την ανεξαρτησία στόχευε στην απόκτηση μίας θέσης ανάμεσα στα άλλα κατοχυρωμένα έθνη-κράτη της νεωτερικότητας.